

УДК 371.134(09)

Наталія Педан

СЕМІНАР ЯК ФОРМА ПІДГОТОВКИ ОРГАНІЗАТОРІВ ДИТЯЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ)

На сучасному етапі розвитку України важливою ланкою вищої освіти є удосконалення різних форм системи підготовки педагогічних кадрів. Важливим для модернізації сучасної освіти є історико-педагогічний досвід з його кращими надбаннями. Яскравим феноменом в історії вітчизняної педагогіки став дитячий рух як закономірне явище розвитку суспільства.

З-поміж багатьох важливих аспектів розвитку цього соціально-педагогічного явища у 20-х роках ХХ століття заслуговує на увагу досвід щодо підготовки організаторів дитячого руху. На нашу думку, актуальним та доцільним є аналіз семінару як форми підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20-ті роки ХХ століття.

Аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури засвідчує широкий інтерес дослідників до цієї проблеми: у їх наукових працях розглянуто понятійно-категоріальний апарат дитячого руху (Л. Алієва, М. Басов, М. Богуславський, Н. Коляда, І. Руденко, О. Титова та ін.); діяльність сучасних дитячих та молодіжних організацій в Україні (О. Бондар, Ю. Жданович, Н. Онищенко, Р. Охрімчук та ін.); взаємозв'язок професійної підготовки педагогічного працівника і дитячого руху (Л. Алієва, І. Гордін, Г. Іващенко, Р. Охрімчук, С. Харченко та ін.); підготовка студентів до роботи з дитячими організаціями (С. Бобришов, В. Лебединський, Р. Єрьоміна та ін.); проблеми професійної майстерності вожатого, піонерського співробітника, керівника (А. Деркач, К. Зикова, І. Руденко, Є. Соколова, Л. Яковлева та ін.).

Мета статті – здійснити аналіз програм районних і повітових семінарів як ефективної форми підготовки організаторів дитячого руху в Україні в кінці 20-х років ХХ століття.

Зауважимо, що єдиного визначення поняття «дитячий рух» сьогодні немає. Однак майже всі дослідники зійшлися на думці, що дитячий рух є частиною єдиного соціального руху, а саме поняття «дитячий рух» ширше поняття за «дитяче об'єднання» і «дитяча організація».

Так, І. Руденко розглядає дитячий рух як соціально-педагогічну систему, що виражає роль дитинства у суспільстві та має освітньо-культурологічний потенціал [6, с. 15].

На думку Л. Алієвої дитячий рух – це родове поняття, що розкриває об'єктивно-суб'єктивний характер соціального явища, дитинства, соціально-педагогічної реальності в конкретному просторі і часі [2, с. 60–61].

Н. Коляда зазначає, що дитячий рух – це соціальне явище, яке

пов'язує світ дитинства і світ дорослих; специфічна форма участі дітей у суспільному житті [3, с. 74].

Підтримуючи вище викладені погляди науковців, ми вважаємо, що дитячий рух – це форма суспільної активності дітей різного віку за обов'язкової участі дорослих – соціально-політичної та педагогічної сфери.

У контексті зазначеного активним суб'єктом розвитку дитячого руху є його організатор – педагог-вихователь, професіонал у галузі дитячого руху, учасник та організатор життєдіяльності дитячого колективу.

Аналіз історико-педагогічних джерел показав, що у стрімкому розвитку дитячого руху в Україні у 20-ті роки ХХ століття важливу роль відігравали його організатори, тому вивчення підготовки таких педагогічних кадрів є актуальною проблемою для дослідження.

Підготовку організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-х роках ХХ століття здійснювали у різних формах: курси, семінари, наради, консультації, секції, гуртки, конференції та ін.

Курси та семінари були таких видів: двотижневі курси для вожатих піонерзагонів, заочні курси піонервожатих, обласні курси для підготовки старших піонервожатих, курси для сільських вожатих, кущові курси новачків-вожатих селищних і колгоспних загонів, обласні та окружні курси піонерробітників, районні та повітові семінари вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят, школа вожатих та ін.

Як показав аналіз історико-педагогічних джерел, у підготовці організаторів дитячого руху в Україні наприкінці 20-х років ХХ століття семінари були ефективною формою поглиблення знань, розширення світогляду.

Відповідно до програми районних і повітових семінарів вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят семінари проходили впродовж 30 днів і мали за мету виконання 12 завдань, що мали свою тематику, мету, основні питання тем, питання для відпрацювання та літературу. У програмі семінарів завдання поділялися на дві частини, одна для роботи з піонерами, а друга – з жовтенятами. Для підготовки вожатих піонерських загонів було поставлено 5 завдань, які виконували на 9 заняттях, за такими темами: «Розвиток змісту і методів піонерської роботи у 1922–1928 роках»; «Причини переходу до нової системи змісту роботи»; «Суть нової системи змісту роботи»; «Зміст і основні завдання роботи з жовтенятами у світлі рішень пленуму ЦБ ЮП» [5].

На організаційному зібранні семінару керівники знайомили учасників з програмою, ставили мету занять, завдання, і обговорювали детально перше завдання. Для слухачів були організовані консультації. Відповідно до методичного листа програми семінару було встановлено такий розподіл часу на заняттях семінару: по 15–20 хвилин на оголошення матеріалу одним із учасників, 1 година 30 хвилин – 1 година 45 хвилин –

дискусія за матеріалом, який був оголошений, 20–30 хвилин – заключне слово керівника, 30 хвилин – оголошення наступного завдання. Проведення семінару завершувалось виконанням кожним учасником семінару контрольної роботи, що складалася з 10 самостійних завдань теоретичного та практичного змісту [5].

Для доцільного та вдалого проведення семінару зміст кількість учасників не повинна була перевищувати 25 осіб. Однак найоптимальніша кількість учасників семінару – 12–15 осіб. Велика кількість вожатих у районах і повітах змушувала керівництво організовувати семінари на базах та інших структурах. У випадку, коли літератури не вистачало на кожного учасника, їх ділили на ланки (від 3 до 5 осіб) для попереднього самостійного опрацювання завдань. Завдання семінару розмножували для кожного учасника. Обов'язковим у роботі семінару було проведення кожного дня 50–60 хвилин стройової підготовки, ігор, співу та ін. [5].

Більш детально зупинимося на аналізові змісту кожного завдання, передбаченого програмою районних і повітових семінарів вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят.

Основними питаннями теми *першого заняття* були: перший етап в піонерській роботі (1921–1923–1924 рр.), другий етап (1924–1926 рр.), третій етап – період труднощів у піонерській роботі (1926–1927 рр.). Питання, винесені для відпрацювання на першому занятті: «Скаутський напрям у роботі: робота за розрядами, спеціальностями і т.і.; відмова від скаутської спадковості; перехід до роботи по етапах (рішення III конференції РКСМ); перехід від роботи по «етапах» до суспільної роботи (рішення VI з'їзду РКСМ); зайва «політизація» у роботі; криза росту, криза системи і методів роботи; невідповідність змісту піонерроботи віковим особливостям та інтересам дітей; рішення VII з'їзду РКСМ про необхідність відновлення роботи через трудову техніку, фізкультуру та ін.» [5, с. 5–6].

На *другому занятті* розглядали 4 основні питання другої теми та 9 питань для відпрацювання. Основними питаннями для опрацювання були загострення труднощів у піонерській роботі; перші спроби виходу із труднощів; метод завдань і його роль у піонерроботі; рішення VIII пленуму ЦБ ЮП – перший серйозний хід у вибудові системи і методів роботи. Для відпрацювання виносили такі питання: зацікавленість дітей піонерським рухом (вихід із загону, різне зниження кількості нових дітей у загонах, безпорадність керівників перед труднощами); відновлення роботи; введення яскравих і кольорових форм роботи (воєнізація, похід, праця, спорт і т.д.); досвід позитивної роботи різних організацій за новизною: трудово-технічної роботи, організація дозвілля, спроба систематизувати роботу; зосередження роботи навколо відповідних громадсько-корисних завдань; позитивізм в центрі роботи; негативні наслідки роботи від випадку до випадку, безперспективність роботи; основна сутність рішення

пленуму ЦБ ЮП про систему роботи; оцінка пленумом ЦБ ЮП попереднього періоду роботи» [5, с. 6–7].

Під час *третього заняття* розглядалися такі основні питання: основні принципи, що лежать в основі нової системи змісту роботи, дискусія про систему змісту роботи, характер і форма побудови системи змісту роботи. На відпрацювання виокремлювали 9 питань: «Громадські справи і мета – центральний стержень всієї роботи; максимальний розвиток самостійності дітей; робота на основі обліку здорових запитів та інтересів дітей; дискусія до з'їзду ВЛКСМ; рішення з'їзду; лінія центрального бюро юних піонерів (підпорядкування отриманих навиків громадсько-корисних справам, для цього спробували пов'язати в програмі навик з громадсько-корисними справами); об'єднання на пленумі ЦБ ЮП; як побудований матеріал методичного посібника «До роботи повному» [5, с. 7–8].

Основними питаннями *четвертого заняття* семінарів були: «аналіз змісту матеріалів за розділами: а) громадсько-корисна робота; б) трудово-технічна робота; в) культурно-масова робота і організація дитячого дозвілля; г) натуралістична, краєзнавча та екскурсійна робота; д) воєнізація і фізкультура; е) участь у побудові сільського господарства в своїх районах, вивчення призначення переліку громадських практичних справ, приблизної програми навиків і знань» [5, с. 8–9]. Для відпрацювання теми четвертого заняття було поставлено 7 питань: «оцінити відповідність матеріалу віковим особливостям, інтересам і вимогам дітей; з'ясувати громадське значення матеріалу; зміни та доповнення до переліку громадських робіт, навиків і знань; мета розміщення справи в матеріалах; Чи може сам загін, ланка додавати свої справи, громадські та інші починання? Чи виявляється вона обов'язковою шкільною програмою? Як і в результаті якої роботи виходять навик і знання, перерахування в ній; Чи допустимо додавати, скорочувати приблизну програму навиків і знань» [5, с. 8–9].

На *п'ятому занятті* розглядали 3 основні питання та 8 запитань для відпрацювання: «Як пов'язати отримані навик з громадсько-корисними справами, виконаними загonom? Участь піонерів у революційних святах і політичних кампаніях (вони не знаходять місця в «колі»). Робота, пов'язана з обслуговуванням свого загону, бази (ремонт, підготовка до табору і т.п.); обґрунтувати відповіді на питання: Чи можна, виконуючи якусь громадську справу, отримати навик? Як і на якій роботі застосовувати раніше отримані навик? До яких справ потрібно проводити глибоку підготовку? У чому заключається підготовка? Хто дає завдання для участі в політичних кампаніях? Опрацювати методичний лист центральному бюро для участі піонерів у перевиборах рад. Як і ким планується робота з обслуговування потреб самого загону? Як вона розподіляється?» [5, с. 9–10].

На шостому та сьомому занятті опрацьовували 8 основних питань теми та 26 запитань для відпрацювання. Необхідно було відповіді на питання: «Як працювати ланці?; Як працювати загону?; Місце живих форм роботи в загоні. Майстерність. Значення роботи з жовтенятами з точки зору комуністичного виховання. Стан роботи з жовтенятами. Основні шляхи жовтневої роботи. Важливіші завдання місцевої організації» [5, с. 10–11]. Самостійна робота передбачала опрацювання питань: «Складання плану. Вибір роботи. Роль вожатого ланки. Чи вся робота проходить у ланці і ланкових зібраннях? Як скласти план роботи загону? Як проводити загальні збори? Призначення ради загону. Роль вожатого загону та його помічника. Облік і його форми у загоні. Річні оглядини. Як застосовувати форми у роботі загону при новій системі змісту роботи? Які нові живі і цікаві форми роботи є у вашому районі та повіті? Призначення майстерності. Як оволодіти піонерів знаннями майстерності. Інтереси комуністичного виховання з раннього віку. Педагогічне обґрунтування руху жовтенят. Відсутність уваги до роботи з жовтенятами, поява труднощів у роботі. Уповільнення росту груп. Організація дозвілля – розумно, яскраво, кольорово. Організація сильної трудової діяльності. Посилення участі в роботі піонерського загону. Важливі завдання місцевої організації по відношенню до розвитку дитячого руху. Важливі завдання місцевої організації по відношенню до підбору і підготовки керівників. Звернення уваги радянської громадськості, педагогів і батьків до роботи з групами жовтенят» [5, с. 10–11].

Дев'яте заняття передбачало опрацювання 2 основних питань теми та 1 запитання для відпрацювання: «Завдання зльоту. Як готуватися до зльоту. План місцевих заходів щодо проведення зльоту» [5, с. 12].

У результаті аналізу основних завдань, передбачених програмою районних і повітових семінарів вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят, ми виокремили такі основні тематичні блоки змісту підготовки слухачів семінарів організаторів дитячого руху: історія розвитку дитячого руху, нормативне забезпечення діяльності громадської дитячої організації, організаційні форми дитячого руху, методичний супровід роботи організатора дитячого руху, особливості роботи з дітьми різного віку.

З метою узагальнення та систематизації отриманих знань перед учасниками семінару були поставлені чотири контрольних запитання: «Навіщо потрібна приблизна програма навиків і знань? Її призначення. Як ланка обирає собі роботу і складає план? Роль у цій діяльності вожатого загону і вожатого ланки. До чого зводяться завдання вожатого (вказати детально, як він і з чого складає план роботи загону в цілому)? Навіщо потрібні річні зміни, як їх організувати? Які б ти порадив форми обліку під час таких річних змін?» [5, с. 12].

У проведенні семінарів важливу роль відігравала практична робота, яка полягала у виконанні таких завдань: скласти план роботи ланки,

---

скласти план роботи загону, розробити програму загальних зборів на місяць [5, с. 12].

Окремим пунктом у програмі районних і повітових семінарів вожатих виокремлено завдання для перепідготовки вожатих до роботи з групами жовтенят. *Перше завдання* «Зміст і основні завдання роботи із жовтенятами» мало на меті пояснити суть роботи вожатих із жовтенятами, різницю між роботою із шкільними та дошкільними групами жовтенят, як організовувати дозвілля та трудову діяльність жовтенят. *Друге завдання* «Організаційна побудова групи» мало організаційний характер (комплектування груп (ланок), завдання ланок, суть практичної роботи ради груп). Соціальне, трудове виховання громадсько-трудова підготовка розглядалися у *третьому завданні*, яке мало назву «Праця в групі жовтенят». *Четверте завдання* «Художнє виховання жовтенят» включало питання художнього виховання, характеристику окремих форм (ліплення і малювання, вирізання, склеювання, драматизація, музичні заняття, заняття зі співу, художні розповіді), недоліки в художньому вихованні жовтенят та їх усунення. *П'яте завдання* «Дозвілля в групі та робота з неорганізованими дітьми» мало питання та форми розумового дозвілля жовтенят. Основними питаннями *шостого завдання* «Робота жовтенят в школі» були цілі, форми та зміст роботи жовтенят у школі. *Сьоме завдання* «Планування і облік роботи» мало за мету в'яснити необхідність планування і обліку роботи жовтенят та познайомити з основними формами обліку роботи [5, с. 16–20].

Програма районних і повітових семінарів вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят поділяється на два розділи, перший розділ включає матеріал для підготовки вожатих до роботи з піонерами, другий – для підготовки вожатих до роботи з жовтенятами. Проаналізувавши матеріал програми, зазначаємо, що семінари були підготовкою та перепідготовкою вожатих до роботи з різними віковими категоріями дітей.

Отже, семінари вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят у 20-х роках ХХ століття були однією із ланок системи підготовки та перепідготовки організаторів дитячого руху. Позитивним було те, що їх проводили визначні вчені, педагоги, науковці, керівники, які мали теоретичні та практичні знання. Семінари були постійно діючою формою підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів дитячого руху. У програмі семінарів було чітко визначено теми та питання для опрацювання. Кожний учасник отримав роздатковий матеріал (завдання), методичні матеріали для підготовки організаторів до роботи з піонерами та окремо з жовтенятами.

Однак, зауважимо, що для проведення такої форми підготовки організаторів дитячого руху, як семінар потрібно менша кількість учасників, щоб кожний міг активно працювати. У програмі районних та повітових семінарів підготовки вожатих мало вказано літератури для

самостійного опрацювання. Тільки одне заняття присвячене змісту і основним завданням роботи з жовтенятами, однак виокремлений розділ для перепідготовки вожатих груп жовтенят.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми. Перспективою подальших розвідок даної наукової проблеми аналіз різних форм системи підготовки та підвищення кваліфікації організаторів дитячого руху в Україні з метою врахування позитивного історико-педагогічного досвіду в сучасній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В допомогу вожатому: До 15-річчя ВЛКСМ. – О. : ВЛКСМ, 1933. – 24 с.
2. Детское движение. Словарь-справочник. – издание 2-е, переработанное и дополненное. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2005. – 543 с.
3. Коляда Н. М. Соціокінетика дитинства: наука про дитячий рух / Н. М. Коляда // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2009. – Вип. 166. – С. 72–76.
4. Коляда Н. М. Підготовка організаторів дитячого руху: уроки минулого та перспективи на майбутнє / Н. М. Коляда // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць УДПУ / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Випуск 2. – С. 189–197.
5. Программа районных и уездных семинаров вожатых отрядов ЮП и групп октябрат. – Москва : издание ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ, 1928. – 20 с.
6. Руденко И. В. Подготовка организаторов детского движения в России (историко-педагогический анализ) : монография / И. В. Руденко ; [под. ред. Л. В. Алиевой]. – М. : Пед. общество России, 2008. – 232 с.
7. Философия. Энциклопедический словарь / под. ред. А. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2004. – 1072 с.